

Farní kostel sv. Prokopa ve Žďáře nad Sázavou

Podle pověsti založili žďárský farní kostel sv. Prokopa v roce 1135 dva bratři vlastníci nedaleké železné doly. Skutečné počátky kostela ovšem sahají do třetí čtvrtiny 13. století a první písemnou zmínku o něm máme až z roku 1391. Jeho původní podobu neznáme, ale víme, že někdejší městská věž vybudovaná na ostrohu nad řekou Sázavou stála samostatně a patřila obci. Teprve časem byla částečně pohlcena hmotou kostela. Uvnitř původní zvonice můžeme vidět čtyři okna, z nichž tři byla během přestaveb zaslepena a hodinový stroj z roku 1930, o který se staral městský hodinář. V 53 metry vysoké věži se dnes nachází čtyři zvony, nejstarší z roku 1489. Zajímavostí věže je lichoběžníkový půdorys její spodní části, takže při pohledu od obchodních domů v dolní části náměstí Republiky jsou viditelné všechny její čtyři hrany, stejně jako u věže hradu Kost. Ve věži bydlel věžný, jehož úkolem bylo chránit město před požárem nepřátelskými vojsky a trubením určovat přesný čas. Žil zde s rodinou i s domácím zvířectvem včetně kozy. Komín, který vedl z bytu věžného, je dobře patrný na dobových fotografiích. Že šlo o nebezpečné povolání, dokládá tragická smrt věžného Karla Dvořáčka, kterého v roce 1757 zabil blesk. Krom městem placeného věžného ve věži pracoval i zvoník placený farností. Litinové zábradlí na ochozu věže pochází z roku 1841 z železáren Františka Josefa knížete Ditrichštejna v Polničce. Jeho erb zdobí západní průčelí kostela.

Interiér kostela tvoří pozdně gotické nesymetrické dvoulodí dobudované v 16. století. Na pozdně gotických portálech i kamenných člancích lze spatřit kamenické značky zvané merky, určující autorství jednotlivých kameníků. Žebrová klenba je doplněna heraldickou výzdobou, v níž nechybí ani nejstarší znak městečka Žďáru s ostrvemi a kaprem, znak opata Václava Vejmluvy s orlicí a třemi zlatými hvězdami a znak opata Václava III., titulárního biskupa nikopolského a světícího biskupa olomouckého, s orlicí ve zlatém poli. Tento opat stavbu po rozšíření v roce 1560 posvětil. Žďárský znak je i v předsíni kostela na vstupním portálu s letopočtem 1521. Erb s vlaštovkami patřil rodu

Schwalbenfeldů, majitelů panství Křižanov a zakladatelů dvora Schwalbenfeld, což je dnešní obec Laštovičky. Barokní úpravy včetně zřízení oratoří v patře věže či zaklenutí podvěží byly provedeny za opata Václava Vejmluvy. V 19. století byl kostel regotizován.

Dnešní hlavní oltář pochází z počátku 18. století a byl do Žďáru převezen v roce 1979 po zbourání kostela sv. Prokopa nad Prokopským údolím. Obraz namaloval pražský malíř Jan Jiří Schummer, řezbářské práce provedl Jan Jakub Char z Postoloprta. Obraz sv. Prokopa od kutnohorského malíře Karla Kautsche z roku 1778 nad vstupem do zповědnní kaple byl součástí staršího žďárského barokního oltáře. Všimněte si, že na obou plátnech má světec zavřené oči na znamení modlitby a hlubokého vnitřního soustředění. Barokní kazatelnu s plastikou Krista vítězného vytvořili truhlář Bernard Šlakhamerský ze Žďáru, pozlacovač František Šrámek a sochař Václav Tomek. Pozdně gotická Madona byla vytvořena ve druhé polovině 15. století, křtitelnice roku 1624. Sochy sv. Vojtěcha a sv. Augustina jsou připisovány pražskému sochaři Ignáci Františku Platzerovi. Křížová cesta od Karla Stádníka je replikou cínového originálu z kostela sv. Václava v Olomouci. Dílem sochaře Stádníka je i plastika Ukřižovaného. Varhany navržené Ludvíkem Kolkem jsou z roku 1988.

Hřbitov okolo kostela byl zrušen za josefínských reforem v 80. letech 18. století, časem zmizela ohradní zeď, brána i kostnice. Dále se pohřbívalo u kostela Nejsvětější Trojice. Zdejší hřbitovní areál vymezovala i budova Moučkova domu před západním průčelím kostela, ve které bývala v letech 1672–1820 žďárská škola; dnes patří Regionálnímu muzeu.

Mgr. Stanislav Mikule

Tento materiál vznikl ve spolupráci s

★ Regionální
muzeum
Žďár

Historie kostela sv. Prokopa

Obsah připravil: Mgr. Stanislav Mikule
Namluvil: Jan Šustr

Svatý Prokop

O sv. Prokopovi víme, že byl prvním opatem sázavského kláštera a zemřel 25. března 1053. Veškeré další údaje o jeho životě známe jen z legend. Jméno Prokop přijal nejspíš po svatém Prokopiovi Skytopolském, v řečtině znamená „připravený k boji“, ale může být také odvozeno od řeckého slova „průkopník“. Jakým jménem byl pokřtěn, nevíme. Podle legend pocházel ze zemanské tvrze v Chotouni u Kouřimi. Učil ho neznámý kněz, který nejspíš ovládal i staroslověnštinu a hlaholici. Snad v Kouřimi se oženil a stal se otcem syna Jimrama. Později vstoupil do benediktinského kláštera, snad v Břevnově a následně se stal poustevníkem a usadil se v jeskyni u Dalejí u Jinonic v dnešním Prokopském údolí nedaleko Prahy. V jeskyni, kterou musel nejdříve zbavit ďáblů, měl staroslověnskou hlaholicí sepsat iluminovaný Remešský evangeliář užívaný při korunovačních obřadech francouzských králů. Po čase odešel do míst nedaleko dnešního sázavského kláštera, kde mýtil les a obdělával nově získanou půdu. Jednou zapráhl do pluhu čerta a poháněl ho křížem, čímž vznikla Čertova brázda, 21 kilometrů dlouhý liniový útvar mezi Chotouní a Sázavou.

Kolem roku 1032 se za světcovými zády skryl jelen pronásledovaný knížetem Oldřichem. Voda, kterou vládci Prokop podal, se změnila ve víno. Udiven zázraky i moudrostí a nebojácností poustevníka se jím nechal kníže vyzpovídat a zvolil si ho za rádce. Kolem poustevny pomalu vznikla osada učedníků, se kterými Prokop jednal upřímně, leč přísně. Vybudoval zde dřevěnou kapli či kostel zasvěcený Panně Marii a Janu Křtiteli. Když bylo rozhodnuto o stavbě kláštera, všichni včetně knížete chtěli v jeho čele mít Prokopa. Ten se jejich přání podvolil až v roce 1035. Úřad přijal v přítomnosti pražského biskupa Šebíře a knížete Břetislava, syna roku 1034 zesnulého Oldřicha. V klášteře udržujícím staroslověnskou liturgii a vzdělanost pak našlo pomoc mnoho chudých a nemocných.

Před smrtí opat prorokoval mnichům, že budou z kláštera vyhnáni, do Sázavy kníže uvede cizí řeholníky a oni se po šesti letech v cizině zase vrátí. Vybídl je, aby za vše poděkovali Bohu a setrvali ve svornosti. Dva dny před smrtí pak předpověděl, že zemře na svátek Zvěstování Páně 25. března 1053. Pochován byl v původním dřevěném chrámu. Novým opatem byl zvolen jeho synovec Vít, kterého po jeho skonu nahradil Prokopův syn Jimram.

Legenda Vita minor praví, že když sázavský opat Blažej neuspěl v Římě s žádostí o Prokopovo svatořečení, zjevil se ve snu papeži Inocenci III. sám Prokop s tím, že nevzdá-li mu příslušnou úctu, pak – tu pozvedl opatskou berlu a patřičnými pohyby doprovodil svá následující slova – „*takto tluka dotluku tě!*“ Inocenc III. jeho přání vyhověl.

Roku 1588 byly z podnětu sestry Rudolfa II. Alžběty, vdovy po francouzském králi Karlu IX., z chátrajícího kostela sázavského kláštera, vypleněného za husitských válek, přeneseny domnělé Prokopovy ostatky do kostela Všetech svatých na Pražském hradě. Podle zjištění profesora Emanuela Vlčka se ale jedná o ostatky čtyř jiných osob, pouze zlomky lebky v témže kostele Prokopovi patřily. Světec byl štíhlé středně robustní postavy se středně vyvinutým svalstvem o výšce 178–180 cm, což byla v jeho době výška nadprůměrná. Větší část jeho těla dosud čeká v sázavském klášteře na své objevení.

Prokop se stal českým zemským patronem a patronem horníků a rolníků, ochráncem před působením ďábla a zlých duchů. Zobrazován byl nejprve jako mnich, později jako opat v pontifikáliích s berlou a mitrou, někdy s knihou či křížem. Velmi často drží na řetězu přemoženého ďábla, symbol duchovního boje a vítězství nad silami temna. Zobrazován bývá i s laní, díky čemuž se podobá sv. Jiljímu, s důtkami, modelem kostela, případně s orajícím ďáblem či při vyhánění ďáblů z jeskyně. Lidé se na něj obrací také o požehnání pro úrodu, ochranu země před válkou i jinými nebezpečími a kvůli všemožným osobním potřebám. Rázovitý zemitý světec, který nechodil pro ránu daleko, byl ctěn i husity, kteří u něj kladně hodnotili především podporu slovanské liturgie a vzdělanosti a přijímání „*pod obojí*“.

Svatý Prokop

Mgr. Stanislav Mikule

Tento materiál vznikl ve spolupráci s

★ Regionální
muzeum
Žďár

Obsah připravil: Mgr. Stanislav Mikule
Namluvil: Jan Šustr